

GOSPODARKA WOJEWÓDZTWA ZIELONOGÓRSKIEGO W OKRESIE KRYZYSU (1980—1982)

1. OCENA OGÓLNA

Już w roku 1979 poziom dochodu narodowego wytworzonego świadczył o występowaniu zjawisk kryzysowych w całej polskiej gospodarce. Wybuch niepokojów społecznych w 1980 roku uzewnętrzniał i pogłębił te zjawiska. We wszystkich działach sfery materialnej w istotny sposób obniżył się poziom produkcji. W szybkim tempie pogarszało się zaopatrzenie w surowce i materiały oraz w pasze. Utrzymywały się trudności w dostawach energii i paliw. Towarzyszyło temu rozluźnienie oraz zrywanie więzi kooperacyjnych z partnerami krajowymi i zagranicznymi.

W konsekwencji tych niekorzystnych zjawisk występował systematyczny spadek produkcji, a tym samym zmniejszenie dostaw na eksport i zaopatrzenie rynku krajowego oraz zahamowanie realizacji inwestycji. Powodowało to narastanie napięć z klasycznymi objawami nierównowagi rynkowej zarówno w towarach żywnościowych, jak i nieżywnościowych oraz zmniejszenie niezbędnych zapasów tych towarów, co przy systematycznie wysokich przyrostach przychodów ludności powodowało narastanie procesów inflacyjnych.

Rozluźnienie organizacji i dyscypliny pracy, spadek produkcji, a także naruszenie relacji między płacami i produkcją doprowadziło do rażącego pogarszania wyników ekonomicznych, objawiając się spadkiem wydajności pracy, wzrostem strat czasu pracy, a równocześnie wzrostem wypłat z funduszu płac. Wystąpiły też silne tendencje wzrostu cen oraz kosztów produkcji.

Społecznym skutkiem kompleksu zjawisk kryzysowych staje się systematyczne pogarszanie warunków życia ludności, obniżenie konsumpcji, reglamentacja sprzedaży podstawowych towarów, spekulacja i powstanie czarnego rynku. Wymusiło to zatrzymanie wykonywania inwestycji produkcyjnych oraz infrastruktury technicznej i socjalnej. W roku 1982 po wprowadzeniu stanu wojennego nastąpiło częściowe zahamowanie regresu gospodarczego.

2. ZMIANY DEMOGRAFICZNE I ZATRUDNIENIE

Ludność województwa osiągnęła poziom 622,4 tys. osób, wzrastając w okresie ostatnich 5 lat o 30 tys. osób. W miastach mieszka 57,7% mieszkańców, a liczba ludności wsi nie ulega zmianie, a więc względnie maleje. Utrzymuje się ujemne saldo migracji ludności i wynosi rocznie ok. 2 tys. osób. Systematycznie zmniejsza się przyrost naturalny z 13,1% do 12,1%, a to w wyniku zmniejszania się liczby urodzeń i spadku współczynnika zgonów. Charakterystyczny jest bardzo niski współczynnik zgonów niemowląt.

Struktura wiekowa ludności wyznacza specyfikę demograficzną województwa zielonogórskiego:

— dzieci i młodzież szkolna stanowią	— 30% ludności
— ludność w wieku produkcyjnym	— 60%,
— ludność w wieku poprodukcyjnym	— 10%.

Przyrost naturalny jest dużo wyższy w województwie niż w kraju, a rocznie zawiera się około 5 tysięcy nowych małżeństw; jest to w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców więcej niż średnio w kraju.

U szczytu rozwoju gospodarczego z okresu przedkryzysowego w województwie pracowało 227 tys. osób, w kolejnych latach systematycznie malało zatrudnienie w gospodarce społecznej i w roku 1982 było niższe o 14 tys. w porównaniu do roku bazowego (1979). Gwałtownie wzrasta liczba emerytów i rencistów, a z wcześniejszego przejścia na emeryturę skorzystało 17.700 osób (około 100 tys. osób utrzymuje się z rent i emerytur). Coroczny dopływ absolwentów szkół rozpoczynających pracę nawet w połowie nie rekompensował tego ubytku. W wyniku tych relacji wystąpił ostry deficyt rąk do pracy. Równocześnie gospodarka czasem pracy pogorszyła się, w siedmiu podstawowych działach produkcji materialnej nie przepracowano (bez urlopów) ponad 30 tys. godz. rocznie, co w przeliczeniu na 1 zatrudnionego daje 220 godzin; zjawisko to miało tendencję rosnącą w latach 1980—81—82 yo około 10% rocznie. Korzystne zmiany zaszły w kwalifikacjach zatrudnionych. Miejsce województwa zielonogórskiego pod tym względem w skali kraju (na 49 województw) w przeliczeniu na 1000 zatrudnionych jest korzystne (22 miejsce), a liczba zatrudnionych z wyższym wykształceniem daje mu 33 miejsce, z wykształceniem średnim 15 i 19 w zasadniczym zawodowym. W omawianym okresie wprowadzono w zasadzie 5-dniowy tydzień pracy.

3. POZIOM ŻYCIA SPOŁECZEŃSTWA

a) Dochody i wydatki ludności

Sytuacja pieniężno-rynkowa kształtowała się pod wpływem działającego równolegle bardzo silnego wzrostu przychodów ludności, przyspieszonego wzrostu wydatków związanych z rosnącymi kosztami utrzymania oraz znacznego przyrostu zasobów pieniężnych ludności. W konsekwencji i wobec spadku dostaw towarów rynkowych powodowało to pogłębiającą się dezorganizację rynku wewnętrznego aż do zaników mechanizmów rynkowych.

Globalne przychody pieniężne ludności województwa obejmujące wynagrodzenie za pracę (fundusz płac), wypłaty z tytułu świadczeń społecznych, przychody ze sprzedaży produktów rolnych, wypłaty udzielonych kredytów dla ludności, przychody pozarolniczej gospodarki nie uspołecznionej oraz odszkodowania z tytułu ubezpieczeń rzeczowych i osobowych osiągnęły w roku 1982 poziom 57 mld złotych. W stosunku do roku 1979 były one wyższe o 22 mld zł, tj. o 125,5%. W przeliczeniu na 1 mieszkańca przychody pieniężne ogółem wzrosły z 42 tys. zł w roku 1979 do 92 tys. zł w roku 1982, tj. o 50 tys. zł. Podstawową część przychodów pieniężnych ludności stanowił fundusz płac (54,6% udziału przychodów ogółem), w następstwie wprowadzonych podwyżek wynagrodzeń w związku z regulacjami płac. Stopniowe przyspieszenie tempa wzrostu płac zapoczątkowane zostało w październiku 1980 r. i trwało do końca 1982 roku. W całym roku 1980 wypłaty z funduszu płac w gospodarce uspołecznionej wyniosły 15.278 mln zł i były wyższe w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego o 1.528 mln zł, tj. o 12,6%. Natomiast w 1982 r. wzrosły o 98% w stosunku do roku 1979. W układzie działowym najwyższą dynamikę funduszu płac osiągnięto: w transporcie i łączności, kulturze i sztuce, ochronie zdrowia i opiece społecznej, w przemyśle, handlu oraz gospodarce komunalnej i mieszkaniowej.

Wpływ dokonanych podwyżek wynagrodzeń skoncentrował się na osobowym funduszu płac i wyrażał się znacznym wzrostem przeciętnej płacy miesięcznej w roku 1980, kiedy to płaca ta osiągnęła poziom 4.500 zł, a w 1982 roku 10.403 zł i była wyższa w porównaniu z rokiem 1979 o 131%. Rozpiętości pomiędzy poszczególnymi działami gospodarki narodowej w przeciętnej płacy są znaczne. Płace wyższe od średniej wojewódzkiej występowały w rolnictwie, budownictwie, transporcie i łączności. Niższymi natomiast płacami od średniej wojewódzkiej legitymują się pracownicy zatrudnieni w działach: kultura i sztuka, ochrona zdrowia i opieka społeczna, oświata i wychowanie, handel, kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek, pozostałe branże usług niematerialnych. W wyniku realizacji polityki władz zmierzającej do ochrony ludności przed skutkami kryzysu wzrosły znacznie wypłaty świadczeń społecznych.

Ogólna kwota wypłat z tego tytułu w 1982 r. wynosiła 11,6 mld zł i była wyższa o 8,7 mld zł w porównaniu do r. 1979 (400%). Na wzrost wypłat świadczeń społecznych decydujący wpływ miały zwiększone wypłaty emerytur i rent, zwłaszcza w świadczeniach nowo przyznanych, podwyższenie świadczeń minimalnych oraz części świadczeń przyznawanych w latach poprzednich, zwiększanych w ramach etapowych podwyżek rozpoczętych jeszcze w 1977 r. Przychody ludności rolniczej z tytułu sprzedaży produktów rolnych wyniosły 8,2 mld zł i w stosunku do r. 1979 wzrosły o 4,5 mld zł, tj. 136%. Natomiast przychody gospodarki nie uspołecznionej (poza rolnictwem) oraz kredyty i odszkodowania nie uległy istotnej zmianie.

Zmieniła się też druga strona zagadnienia, globalne wydatki pieniężne ludności wyniosły w 1982 r. 52,7 mld złotych i były wyższe niż w roku 1979 o 35,4 mld zł, tj. o 117%. Oznacza to, że wydatki w całym tym okresie rosły wolniej niż dochody. W związku z tym w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa wkłady oszczędnościowe wzrosły o 10 tys. zł. Tak szybki wzrost zasobów pieniężnych ludności pogłębił zjawisko powszechnego wykupu towarów, spekulację, w rezultacie galopujący wzrost cen wolnorynkowych.

Równocześnie dostawy wielu towarów rynkowych systematycznie malały. Niższe były dostawy mięsa i przetworów, ryb i przetworów, tłuszczów zwierzęcych, serów dojrzewających, ryżu, cukierków i wyrobów czekoladowych i innych. Podobnie było w grupie wyrobów nieżywnościowych, gdzie również wystąpiły ostre niedobory, w tym również elementarnych środków czystości, odzieży i obuwia, zmechanizowanego sprzętu domowego, sprzętu rtv, mebli i wielu innych. W sytuacji pogłębiającego się deficytu towarów rynkowych wprowadzono reglamentację sprzedaży na większość dóbr podstawowych.

b) Usługi dla ludności

Wobec drastycznego ograniczenia dostaw materiałów i surowców zmalała działalność usługowa. Osiągnięty poziom sprzedaży usług pozostawał w głębokiej dysproporcji w stosunku do wskaźnika przychodów ludności, a także był niższy od wskaźnika sprzedaży towarów. Udział wydatków na zakup usług w funduszu dyspozycyjnym ludności uległ więc obniżeniu.

Usługi bytowe obejmujące działy szczególnie istotne dla obsługi gospodarstw domowych i potrzeb osobistych ludności wzrosły o około 390 mln zł, tj. 152% poziomu z r. 1979. W układzie branżowym szczególnie wysoki spadek wartości usług dla ludności wystąpił w usługach budowlanych oraz w niektórych usługach przemysłowych, a zwłaszcza: szklarskich, meblarsko-stolarskich, krawieckich oraz szewskich.

Wśród czynników ograniczających rozwój usług bytowych wymienić należy przede wszystkim:

- pogłębiające się niedobory w zaopatrzeniu materiałowym, zwłaszcza w usługach: remontowo-budowlanych, pralniczych, odzieżowych, stolarskich, fotograficznych,
- niedostateczne zaopatrzenie w części zamienne, zwłaszcza do napraw sprzętu gospodarstwa domowego, usług motoryzacyjnych (nadwozia do samochodów, ogumienie, akumulatory),
- trudności kadrowe w grupie pracowników o wysokich kwalifikacjach (w stosunku do r. 1979 zatrudnienie w usługach bytowych spadło o około 600 osób, tj. o ca 9%), na czym głównie zaważył spadek liczby pracowników usług w spółdzielczości pracy. W związku ze zmniejszeniem podaży wycieczek i wczasów zagranicznych oraz ograniczeniem ruchu turystycznego odnotowano także spadek w usługach turystyczno-wypoczynkowych.

Zmniejszeniu uległa uspołeczniona sieć usługowa (o 70 punktów usługowych). Dotyczy to głównie pionu spółdzielczego i było następstwem przede wszystkim pogarszającej się sytuacji w zaopatrzeniu materiałowym, przechodzenia pracowników do rzemiosła prywatnego oraz na wcześniejszą emeryturę. Wartość usług dla ludności świadczonych w pionach rolniczych wzrosła wartościowo o ponad 40% w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych.

Znaczne ożywienie oraz poprawę w podstawowych wskaźnikach odnotowano w rzemiośle. Stworzone po wprowadzeniu w życie nowych przepisów prawnych korzystniejsze warunki rozwoju działalności rzemiosła przyczyniły się w konsekwencji do wzrostu liczby zakładów z 3.137 w r. 1980 do 3.842 w 1982 r. oraz wzrostu zatrudnienia o dalszych około 1000 osób. Uzyskany około 28% wzrost wartości usług dla ludności był jednak w znacznym stopniu spowodowany wzrostem cen, zwłaszcza w usługach fryzjerskich, szewskich, kuśnierskich. Podstawowym czynnikiem ograniczającym dalszy wzrost podaży usług rzemiosła były również występujące dotkliwie braki surowcowo-materiałowe. W rezultacie ilość usług w sektorze uspołecznionym i rzemiośle wydatnie zmalała.

c) Sytuacja mieszkaniowa

Budownictwo mieszkaniowe na terenie województwa podobnie jak w kraju realizowane jest przez uspołecznione przedsiębiorstwa budowlane w formie uspołecznionej oraz ze środków własnych ludności jako jednorodzinne budownictwo indywidualne.

W budownictwie uspołecznionym mieszkania realizowane były w formie spółdzielczej i zakładowej. Podstawową formą budowania mieszkań,

a więc i zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych, pozostawało budownictwo spółdzielcze. Ponad 70% ilości zbudowanych mieszkań w formie uspołecznionej stanowiły mieszkania spółdzielcze.

Rozwój budownictwa mieszkaniowego w minionych latach nie nadążał za rosnącymi potrzebami mieszkaniowymi w województwie. Według Narodowego Spisu Powszechnego z grudnia 1978 roku na terenie województwa statystyczny niedobór mieszkań wynosił 26,5 tys., wówczas gdy w roku 1970 wynosił tylko 21 tys. (ilość mieszkań w porównaniu do ilości tzw. gospodarstw domowych). W związku z tym w 1982 r. przeciętna liczba gospodarstw domowych w mieszkaniu kształtuje się na poziomie 1,17 (kraj 1,17), gdy w roku 1970 wskaźnik ten wynosił 1,15. Aktualnie na izbę przypada 1,02 osób (kraj 1,03).

Rozwój przemysłu, a tym samym znaczący napływ ludności do większych ośrodków miejskich spowodował wzrost potrzeb mieszkaniowych. Na koniec 1980 roku na przydział mieszkań oczekiwało w województwie ponad 34 tys. rodzin i osób samotnych, z tego 32 tys. na mieszkania spółdzielcze. Łączna ilość członków i kandydatów spółdzielni, pełnoletnich ze zgromadzonymi wkładami osiągnęła na koniec 1982 roku wielkość 25 tys., z tego w Zielonej Górze 10 tys. Jest to liczba odzwierciedlająca rzeczywiste potrzeby mieszkaniowe w budownictwie spółdzielczym w województwie.

Warunki mieszkaniowe oczekujących na samodzielne lub lepsze mieszkanie są w większości bardzo trudne. Ponad 15 tys. rodzin (lub osób) nie posiada samodzielnych mieszkań, a około 5 tys. zamieszkuje lokale ciasne i nadmiernie zagęszczone (poniżej 5 m²/osobę). Wśród oczekujących zarówno członków, jak i kandydatów około 40% stanowią młode małżeństwa. Zbyt małe w stosunku do potrzeb rozmiary budownictwa mieszkaniowego powodują dalsze wydłużenie okresu oczekiwania na mieszkanie, który w roku 1982 kształtował się średnio w województwie na poziomie 10 lat.

Swoisty „wyścig” w zakresie ilości budowanych mieszkań i zawieranych małżeństw jest w swojej wymowie negatywny. W przeliczeniu na 100 małżeństw budowano w 1982 r. 50 mieszkań. Województwo zielonogórskie w skali kraju zajmuje niską lokatę w ilości budowanych mieszkań, o czym świadczą następujące wskaźniki 1982 r.:

- ilość mieszkań oddanych do użytku w przeliczeniu na 1 tys. mieszk.: województwo 4,7, kraj 5,1,
- ilość mieszkań oddanych do użytku w przeliczeniu na 100 zawartych małżeństw: województwo 50, kraj 64.

Na sytuację mieszkaniową społeczeństwa zasadniczy wpływ ma także stan techniczny i stopień wyposażenia posiadanych mieszkań. W porównaniu z zasobami krajowymi województwo zielonogórskie posiada stare

Tabela 1

Liczba członków i kandydatów oczekujących na mieszkania
(wg układu terytorialnego na koniec 1980 r.)

Lp.	Miejscowość	Liczba oczekujących na mieszkanie		
		członków	kandydatów z pełnym wkładem	razem
	Ogółem	7738	15275	23013
1	Zielona Góra	4973	5027	10000
2	Czerwieńsk	43	28	71
3	Nowa Sól	352	2339	2691
4	Koźuchów	132	160	293
5	Nowe Miasteczko	43	50	93
6	Bytom Odrzański	29	100	129
7	Wolsztyn	244	533	777
8	Świebodzin	260	1056	1316
9	Łagów	36	30	66
10	Żary	305	1947	2152
11	Żagań	300	1157	1457
12	Howa	2	80	82
13	Gozdnica	1	10	11
14	Gubin	143	491	634
15	Krosno	435	188	623
16	Sulechów	185	541	726
17	Babimost	4	12	16
18	Lubsko	123	470	593
19	Jasień	11	100	111
20	Zbąszynek	10	198	208
21	Zbąszyń	31	120	151
22	Szprotawa	57	399	456
23	Małomice	2	80	82
24	Leszno k. Szprotawy	5	25	30
25	Nowogród	12	234	246

Źródło: Dane z rejestru Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego w Zielonej Górze.

zasoby mieszkaniowe. Łącznie około 65% zasobów stanowią budynki wybudowane przed rokiem 1944, podczas gdy w kraju wskaźnik ten wynosi 40%.

Struktura posiadanych zasobów mieszkaniowych w województwie w porównaniu z krajem przedstawia się następująco:

	województwo	kraj
Ogółem	100,0	100,0
budynki w administracji organów terenowych (kwaterunkowe)	50,5	33,3
budownictwo spółdzielcze	19,8	27,3
pozostałe budynki jednostek uspołecznionych	11,0	9,7
prywatne	17,8	28,4
inne	0,9	1,3

W województwie przeważają zasoby budownictwa kwaterunkowego, a stan techniczny administrowanej substancji mieszkaniowej jest niekorzystny. Przeważają budynki stare o konstrukcji nietrwałej (72%), a tylko 28% stanowią budynki wybudowane po roku 1950.

W województwie najwięcej starych mieszkań z okresu przedwojennego znajduje się w Zielonej Górze, Nowej Soli, Żarach, Żaganiu, Lubsku i Świebodzinie. Stopień wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje w miastach jest zbliżony do średnich w kraju, na wsi natomiast jest wyższy od krajowego.

W miastach w sieć wodociągową wyposażonych było w 1980 r. 90,8% mieszkań, kanalizacyjną — 68,3%, urządzenia kąpielowe — 64,3%, ciepłą wodę — 23,0%, gaz ziemny — 69,0% i centralne ogrzewanie — 50,1%. Natomiast na wsi z sieci wodociągowej korzystało 50,7% mieszkańców, kanalizacyjnej — 25,8%, urządzeń kąpielowych — 32,2%, centralnego ogrzewania — 19,2% mieszkańców. W roku 1982 pełną instalację techniczną (wodociąg, kanalizacja, łazienka, c.o. i gaz) posiadało tylko 45% mieszkań, zamieszkałych przez 43,6% ludności miejskiej. Istotną sprawą jest jednak to, że 31 tys. mieszkań, tj. 20% zasobów, nie dysponowało urządzeniami technicznymi poza energią elektryczną, a zamieszkiwało w tych mieszkaniach 20,5% ogółu ludności województwa.

W latach 1980—1982 wybudowano 8 tys. mieszkań, co oznacza najmniejsze efekty mieszkaniowe na przestrzeni ostatnich 10 lat. Poważne kłopoty materiałowe, trudności organizacyjne oraz przestoje w pracy ograniczyły roboty budowlane na osiedlach mieszkaniowych. Również budownictwo indywidualne uległo ograniczeniu i na przestrzeni 3 lat wybudowano 2 tys. domów.

W sytuacji drastycznego wzrostu potrzeb i ograniczenia efektów nowych mieszkań prowadzone były przeglądy lokali użytkowych, co pozwoliło na wygospodarowanie ok. 300 mieszkań. Równocześnie remontuje się rocznie kilkadziesiąt budynków, poddając je gruntownej przebudowie, a w trakcie tych prac uzyskano również dodatkowych 150 mieszkań,

d) Usługi komunalne

Ta forma usług okazała się stosunkowo najmniej podatna na skutki kryzysu, o czym świadczy systematyczny wzrost ich ilości i wartości. Produkcja i dostawa wody wzrosła o ok. 15%, chociaż deficyt wody komunalnej jest nadal widoczny w wielu miastach, a zwłaszcza w Zielonej Górze i Żarach. Natomiast w gospodarce ściekowej sytuacja nie uległa ilości ścieków odprowadzanych systemem urządzeń komunalnych. Równoprawie pomimo wzrostu ilości ścieków odprowadzanych systemem urządzeń komunalnych. Również w oczyszczaniu miast gorszy stan techniczny taboru spowodował obniżenie poziomu usług.

Wzrasta natomiast liczba odbiorców gazu przewodowego i bezprzewodowego, chociaż zużycie tego ostatniego zmniejszyło się w przeliczeniu na jednego odbiorcę w związku z ograniczeniem przemysłu.

W komunikacji miejskiej dotkliwy brak taboru, a ponadto brak ogumienia i akumulatorów oraz innych części zamiennych spowodował pogorszenie warunków przewozu pasażerów, co przy zwiększonych przewozach o 23,5% ilości pasażerów oznacza dalsze utrudnienie przejazdów.

W produkcji i dostawie ciepła komunalnego zaszły korzystne zmiany. Zbudowano 4 dalsze kotłownie i 3 km sieci ciepłej. Pozwoliło to na rozprowadzenie o 2,5% więcej ciepła. Poważniejsze zakłócenia w dostawie ciepła wystąpiły w zasadzie tylko w Żarach i Nowej Soli, co wynika z opóźnienia prowadzonych remontów kotłowni. Ogółem na remonty w gospodarce komunalnej wydatkowano mimo ograniczeń budżetowych kwotę 2,1 mld zł, remontując 60 km ulic, urządzenia i sieć wodociągową (10 km sieci), kanalizacyjną i ciepłą oraz 150 autobusów i jednostek transportowych. Działalność ta w istocie hamowała regres usług komunalnych.

e) Ochrona zdrowia

Systematyczny przyrost liczby ludności województwa oraz starzenie się społeczeństwa stawia przed służbą zdrowia zwiększone zadania w zakresie zapewnienia właściwej opieki medycznej, większej dostępności świadczeń, właściwej profilaktyki. Województwo pod względem liczby zatrudnionych lekarzy zajmuje 19 miejsce w kraju.

W zakresie lecznictwa szpitalnego usługi świadczone były przy nie zmienionej bazie, gdzie w ciągu 3 lat nie przybyło łóżek. Liczba łóżek szpitalnych na 10 tys. mieszkańców pozostała więc na tym samym poziomie. Wystąpił spadek liczby hospitalizowanych o blisko 4,7 tys. osób. W szpitalu psychiatrycznym, jak i sanatoriach rehabilitacyjnych liczba łóżek również nie uległa w zasadzie zmianom, zmniejszyło się natomiast średnie obłożenie łóżek w ciągu roku.

W 1982 roku na terenie województwa zarejestrowanych było 818 lekarzy (54 na wsi) i 240 lekarzy dentyistów, 88 felczerów i 2480 pielęgniarek. W stosunku do roku 1979 przybyło zaledwie 39 lekarzy, 7 dentyistów, 3 farmaceutów, 96 pielęgniarek i 40 położnych. Na 788 lekarzy zatrudnionych etatowo na terenie województwa 74,5% specjalizuje się w zakresie I° (282 lekarzy) i II° (275 lekarzy). Ogółem liczba lekarzy posiadających specjalizację I° wynosi 302, a II° 282. Spadek zatrudnienia specjalistów wystąpił w okulistyce, położnictwie i ginekologii.

Dalszej poprawie uległo zaopatrzenie w sprzęt i aparaturę medyczną, na które wydatkowano ponad 100 mln zł, odczuwa się jednak w dalszym ciągu brak nowoczesnego sprzętu ułatwiającego szybkie diagnozowanie i stosowanie nowych metod leczniczych.

W zakresie lecznictwa ambulatoryjnego liczba placówek uległa zwiększeniu o 3 obiekty. W lecznictwie podstawowym w miastach zatrudnia się etatowo 83 lekarzy w rejonach ogólnych, 33 lekarzy w rejonach pediatrycznych i 11 w rejonach ginekologicznych. Na wsi jest zatrudnionych 54 lekarzy. Nie wszystkie rejony lecznictwa podstawowego posiadają etatowych lekarzy. Na wsi 13 ośrodków zdrowia nie posiada obsady lekarzy, obsługuje je personel dojeżdżający.

W pionie stomatologicznym pracowało 233 lekarzy, z tego 37 na wsi. Ogólnie 22 placówki na wsi nie mają zabezpieczenia stomatologicznego. Niedostateczna obsada stomatologiczna występuje w Gubinie, Krośnie, Szprotawie, Żaganiu i Świebodzinie. Mimo poświęcenia znacznej uwagi dzieciom i młodzieży nadal opieka stomatologiczna w szkołach, szczególnie na wsi, jest niedostateczna.

Zadowalającą sytuację notuje się na odcinku opieki nad niemowlęciem. Uzyskano najniższe wskaźniki umieralności niemowląt w kraju.

W bazie opieki społecznej, mimo znacznego przyrostu ludności w wieku poprodukcyjnym, nie wystąpiły zmiany. Na miejsca w domach pomocy społecznej oczekuje ponad 300 osób.

Poza stałą opieką pomoc realizowana była w formie świadczeń, usług i pomocy w naturze. Szeroka była pomoc z darów zagranicznych prywatnych i kościelnych organizacji charytatywnych. Odbiorcami darów są organizacje społeczne, jednostki służby zdrowia i opieki społecznej oraz odbiorcy indywidualni.

Ogólnie w jednostkach podległych służbie zdrowia rozdysponowano w jednym tylko 1981 r. 245 ton przetworów zbożowych, 13,5 t tłuszczów, 3,8 t przetworów mięsnych, 4,6 t przetworów rybnych, 9,2 t warzyw i przetworów, 18,6 t owoców, 6,4 t drobiu, 9,8 t słodczy, 38,1 t odżywek dla dzieci, 22,1 t nabiału, 4,4 t cukru, 8,7 t środków higieny: mydła i proszku oraz 3,6 t odzieży, 320 koców, 226 śpiworów itp. Pomoc ta przyjmowana była przez część społeczeństwa z oporami i zażenowaniem.

f) Oświata, kultura i rekreacja

W roku 1982 do wszystkich placówek wychowania przedszkolnego uczęszczało 27 tys. dzieci (w r. 1979 — 24 tys.). Opieką w placówkach przedszkolach objęto 56%, w r. 1979 52,4%) dzieci w wieku 3—6 lat. Średnio w województwie na 100 miejsc w przedszkolach przypada 102 dzieci (w r. 1980 — 121). Nadal najbardziej przeciążone są przedszkola w Zielonej Górze i Żaganiu.

W wyniku realizacji programu zabezpieczenia potrzeb opieki przedszkolnej w latach 1980—1982 oraz rozwiązań doraźnych, polegających na przejęciu z adaptacji budynków oraz pomieszczeń na cele wychowania przedszkolnego, nastąpił gwałtowny wzrost liczby miejsc w przedszkolach o 3500, z tego 2700 w miastach. W stosunku do r. 1979 istotnie poprawiły się warunki pracy i sprawowania funkcji wychowawczo-opiekuńczej i dydaktycznej w przedszkolach.

Pogarszają się natomiast warunki nauki w szkołach podstawowych, głównie w miastach. Jest to spowodowane wzrostem liczby dzieci i młodzieży w wieku 7—14 lat oraz nienadążaniem z budową nowych obiektów. W celu złagodzenia sytuacji reaktywowane zostały szkoły i szkolne punkty filialne dla najmłodszych uczniów na wsi.

Nadal w 17 szkołach i 18 punktach filialnych, do których uczęszcza 3,4 tys. uczniów, zajęcia odbywają się w klasach łączonych (4,7% ogółu uczących się). Również w niektórych szkołach nauka odbywa się na dwie lub trzy zmiany. Dotyczy to głównie szkół w miastach. Ogółem w województwie 20,8% uczniów pobiera naukę na II zmianie, z czego w miastach 25,8%, na wsi 12%; na III zmianie 1,5% uczniów, w miastach 2,3%, a na wsi 0,1%. W konsekwencji 3,9% dzieci najmłodszych w klasach I—III w miastach uczęszcza na III zmianę. Dotyczy to niektórych szkół w Zielonej Górze, Krośnie, Wolsztynie i Świebodzinie.

W szkołach stopnia powyżej podstawowego dla młodzieży niepracującej nastąpiło zmniejszenie liczby uczniów, spowodowane spadkiem młodzieży w grupach wieku szkoły ponadpodstawowej, a także niepodejmowaniem przez część młodzieży dalszej nauki. Odsetek absolwentów szkół podstawowych kontynuujących naukę wyniósł 93%. Spośród 4 tys. absolwentów po egzaminie dojrzałości o przyjęcie na studia wyższe ubiegało się 67,2%, a indeksy wyższych uczelni otrzymało 68,8% kandydatów.

W szkolnictwie zawodowym pojawiły się trudności w wykonaniu planowanego naboru do klas I-szych w takich kierunkach, jak odlewniczy w technicach, mechaniczny w specjalnościach tokarz, ślusarz, mechanik w zasadniczych szkołach zawodowych, włókienniczy, mechaniczny w policealnych studiach zawodowych oraz w medycznym studium zawodowym w specjalności opiekunka dziecięca.

Szkoły zawodowe wszystkich typów ukończyło 4,2 tys. absolwentów, w tym prawie 3 tys. uzyskało pełne średnie wykształcenie. Przeważająca część absolwentów zatrudniona została na stanowiskach pracy zgodnie z zawodem wyuczonym. Trudności w zatrudnieniu dotyczyły głównie dziewcząt o zawodach budowlanych oraz rolno-spożywczych.

Baza lokalowa szkół ponadpodstawowych oraz stan wyposażenia są stosunkowo dobre. Unowocześnienia bazy dydaktyczno-wytwórczej wymagają warsztaty szkolne.

Poprawę uzyskano też w strukturze kwalifikacyjnej nauczycieli. Udział nauczycieli z wykształceniem wyższym stanowi 57,6% ogółem zatrudnionych nauczycieli (55,8% w 1980 r.), w tym w przedszkolach — 20,2%, w szkołach podstawowych — 61,8%, w szkołach zawodowych — 73,3%. Ponadto uzupełnia swoje wykształcenie w wyższych uczelniach ok. 1000 osób (11,5%).

W szkołach i placówkach opiekuńczo-wychowawczych w porównaniu do r. 1979 nastąpił wzrost zatrudnienia pracowników działalności podstawowej (nauczyciele, bibliotekarze i wychowawcy, tj. o 8,1%). Przyrost dotyczył głównie nauczycieli szkół podstawowych i przedszkoli.

Koncentracja społecznej uwagi przede wszystkim na problemach gospodarczych i socjalno-bytowych wpłynęła w sposób zasadniczy na działalność kulturalną, odsuwając na plan dalszy uczestnictwo w kulturze. Instytucje i placówki kultury odnotowały spadek uczestników organizowanych imprez, biblioteki znaczny spadek liczby czytelników, zaznaczył się dalszy regres aktywności stowarzyszeń społeczno-kulturalnych.

Sytuacja kadrowa w placówkach kultury, zwłaszcza w małych miastach i na wsi, pogorszyła się (warunki pracy, niska płaca). Niewątpliwie było to przyczyną zmniejszenia się ilości zespołów amatorskiego ruchu artystycznego w placówkach, a liczba tych ostatnich spadła z 562 w r. 1980 do 354 w r. 1982 r. W skali województwa zlikwidowano także trzy placówki: 2 kina w Żaganii i w Żarach oraz klub kultury „Zastal” w Zielonej Górze.

Sieć bibliotek publicznych i filii nie uległa większym zmianom. Nastąpił spadek ilości czytelników i wypożyczeń. Wskaźnik zasięgu czytelnictwa obniżył się z 21,1% w r. 1980 do 19,6% mieszkańców, a liczba wypożyczeń na 1 czytelnika zmniejszyła się z 16,9 wol. w r. 1980 do 16,3 wol. w r. 1981. Na spadek czytelnictwa wpłynęło szereg czynników, m. innymi nierytmiczne funkcjonowanie części bibliotek spowodowane brakiem opału, transportu (paliwa) służącego do wymiany księgozbioru w punktach bibliotecznych, braki kadrowe, niedostatek na rynku wydawniczym oraz zmniejszenie sieci punktów bibliotecznych. Regres w funkcjonowaniu sieci punktów bibliotecznych wynika też częściowo z procesu likwidacji klubów „Rolnika” i „Ruchu”.

W działalności instytucji artystycznych w stosunku do r. 1978 znaczył się spadek frekwencji na koncertach symfonicznych i kameralnych poza audycjami muzycznymi; podobna sytuacja wystąpiła w teatrze i muzeum.

W zakresie ochrony zabytków, mimo trudności wynikających z kryzysu, prowadzone były prace remontowo-konserwatorskie i zabezpieczające przy 29 obiektach architektonicznych. Prace o znaczniejszym zakresie prowadzone były m.in. przy pałacu i gotyckim spichlerzu w Żaganiu, przy zamkach w Żarach, Kożuchowie, Tarnowie Jeziernym i Witkowie, ratuszu w Gubinie, zborze poewangelickim w Babimoście oraz zabytkowych kamieniczkach w Żaganiu i Zielonej Górze. Do skansenów w Ochli i Wolsztynie przenoszono dalsze obiekty drewnianego budownictwa ludowego. Pogorszył się natomiast stan zachowania zabytków, zwłaszcza w grupie budowli podworskich użytkowanych przez PGR. Kolejne zmiany organizacyjne w przedsiębiorstwach rolnych przekreśliły realizację opracowanych wcześniej planów remontów pałaców i dworów.

4. PRODUKCJA MATERIALNA

Zasadnicza część zjawisk kryzysu gospodarczego uzewnętrznia się najszybciej i szczególnie widocznie w sferze produkcji materialnej. W podstawowych działach: przemyśle, rolnictwie i leśnictwie, budownictwie oraz komunikacji widoczne były wszystkie objawy zmniejszenia produkcji, trudności zaopatrzenia, zahamowania rozwoju techniki. Regres produkcji przyniósł obniżenie poziomu życia ludności. Dopiero w końcu roku 1982 pojawiły się oznaki zachamowania trendu spadkowego (z wyjątkiem budownictwa).

a) Przemysł

Województwo zielonogórskie wykazuje wysoki stopień uprzemysłowienia, o czym świadczą: ilość zatrudnionych w przemyśle w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców oraz w stosunku do liczby zatrudnionych w gospodarce narodowej, a ponadto wartość majątku trwałego w przemyśle. Symptomy zahamowania dynamiki produkcji przemysłowej wystąpiły już w 1979 r. Podczas gdy w latach poprzednich średnioroczne tempo wzrostu wartości produkcji utrzymywało się na poziomie 5%, to w roku 1979 wyniosło już 2,3% poziomu roku poprzedniego. Zasadnicze jednak załamanie wystąpiło w latach 1981—1982. Wartość produkcji w kolejnych latach spadała (do poziomu roku poprzedniego): w 1981 r. 85,7%, 1982 r. 95,4%.

Na przestrzeni trzech lat spadła więc produkcja przemysłowa o 18%. Liczące się w województwie gałęzie przemysłu odnotowały największy spadek, a zwłaszcza w przemyśle środków transportu, włókienniczym, materiałów budowlanych i drzewnym. Jeszcze ostrzejszy regres niż w ujęciu wartościowym (mimo porównywalności cen) wystąpił w ilości (poziomie) produkcji podstawowych wyrobów. W roku 1982 w stosunku do roku 1979 mniej wyprodukowano w Zielonogórskim:

- wagonów kolejowych o 5,4 tys. szt., czyli 35% poziomu z 1979 r.
- grzejników c. o. o 150 tys., czyli 51% poziomu z 1979 r.
- kotłów c. o. o 8,3 tys. szt., czyli 80% poziomu z 1979 r.
- tkanin wełnianych i podobnych o 4 tys. km, czyli 73% poziomu z 1979 r.
- chłodziarek i zamrażarek o 50 tys. szt., czyli 64% poziomu z 1979 r.
- szkła płaskiego ciągnionego o 2160 tys. m², czyli 55% poziomu z 1979 r.
- chodników i dywanów o 450 tys. m², czyli 55% poziomu z 1979 r.
- wykładzin podłogowych o 400 tys. m², czyli 99% poziomu z 1979 r.
- masła o 1000 ton, czyli 73% poziomu z 1979 r.
- piwa o 30 tys. hl, czyli 89% poziomu z 1979 r.
- wyrobów alkoholowych
(bez wina) o 17 tys. hl 100°, czyli 87% poziomu z 1979 r.

Równocześnie ze spadkiem produkcji przemysłowej zmniejszyło się zatrudnienie w przemyśle przede wszystkim grupy robotników, których liczba zmalała o 9 tys. osób, tj. o 11%. Udział robotników grupy przemysłowej w ogólnej liczbie zatrudnionych uległ tylko minimalnej poprawie z 75% do 76%. Natomiast wypłaty z osobowego funduszu płac gwałtownie i systematycznie z roku na rok rosły, w 1982 r. stanowiły 195,8% poziomu z 1979 r. (wzrost o 4,6 mld zł). W związku z tym średnia płaca miesięczna w przemyśle była wyższa w porównaniu do roku bazowego o 5 tys. zł i wyniosła w 1982 r. 12 tys. zł, co łączyło się także ze spadkiem wydajności pracy w przemyśle, która była niższa wartościowo w 1982 r. o 24%. Stało się tak m.in. dlatego, że nominalny czas pracy robotnika zmniejszył się z 2280 godz. w 1979 r. do 2000 godz. w 1982 r. (spadek 7%). W tym okresie wprowadzono wolne soboty oraz skrócono czas pracy wielu grup zawodowych. Tylko w roku 1981 statystyczny robotnik przemysłowy województwa nie przepracował 290 godzin, w tym z tytułu zwolnień lekarskich 171, przestoju płatnych 11, strajków 42 godz.

Istotne znaczenie dla obniżenia wydajności pracy i spadku produkcji przemysłowej miało pogorszenie organizacji pracy, a zwłaszcza zakłócenie systemu produkcyjnego z powodu braku surowców, materiałów i czynników energetycznych. Zasadniczy spadek produkcji dotyczył zmniejszenia dostaw towarów na krajowy rynek, ale i eksport produktów przemysłowych zmniejszył się znacznie. W 1982 r. w porównaniu z 1979 r. nastąpił

spadek eksportu o 42%, w tym do obszaru krajów strefy dolarowej o 70%. Zasadniczy spadek przemysłowej produkcji eksportowej wiąże się ze zmniejszeniem produkcji i eksportu wagonów, maszyn odlewniczych, maszyn włókienniczych i wódek.

W zakresie jakości wyrobów przemysłowych wzrosła wprawdzie ilość wyrobów przemysłowych wyprodukowanych w województwie, a oznaczonych znakiem Q i 1, ale zmniejszył się udział tych wyrobów w ogólnej wartości sprzedaży.

Kompleks zmian w przemyśle województwa pozostawał pod wpływem niepełnego zaopatrzenia surowcowo-materiałowego, zwłaszcza ograniczenia dostaw z importu oraz zakłóceń kooperacyjnych i ograniczeń energetycznych. Równocześnie zmniejszyło się zatrudnienie oraz skrócił się nominalny czas pracy wobec zmniejszenia liczby dni pracy w tygodniu i godzin pracy w dniu roboczym.

b) Rolnictwo

Województwo zielonogórskie charakteryzuje się niską jakością gleby, dużym udziałem sektora uspołecznionego we władaniu użytkami rolnymi (ok. 56%) oraz znacznym udziałem użytków rolnych w gestii Państwowego Funduszu Ziemi. Utrzymuje się znaczne rozdrobnienie gospodarstw indywidualnych (średnio 5 ha). Silny odpływ ludności do pracy poza rolnictwem, wzrost udziału osób w wieku starszym i emerytalnym wśród ludności zamieszkałej na wsi oraz niższy poziom życia tej ludności sprawiły, że w gospodarce indywidualnej zmniejszył się areał ziemi i znacznie zmniejszyła się produkcja rolna. Utrzymuje się też znaczna uciążliwość pracy przy produkcji rolniczej, co jest wynikiem niedostatecznego dopływu środków z przemysłu; szczególnie ostro uwidoczniło się to w okresie załamania produkcji przemysłowej w latach 1980—1982 oraz zaprzestania importu pasz. Dodatkowo na głęboki regres produkcji rolnej wpłynęły niekorzystne warunki atmosferyczne, zwłaszcza w roku 1981 i 1982. W tym okresie wystąpił więc ostry spadek produkcji rolnej.

Nastąpiły też istotne zmiany w użytkowaniu ziemi, masowo przekazywano użytki rolne z jednostek uspołecznionych na rzecz gospodarki nie uspołecznionej. Ponad 20 tys. ha ziemi zakupili dodatkowo rolnicy indywidualni. Równocześnie jednak zmniejszyła się powierzchnia gruntów ornych, a tym samym powierzchnia zasiewów. W strukturze zasiewów zwiększył się udział zbóż, zwłaszcza owsa i jęczmienia kosztem ograniczenia innych upraw.

Na wysokość zbiorów głównych ziemioplodów miały wpływ niekorzystne warunki klimatyczne i produkcyjne. W związku z tym w 1979, 1980 i 1981 r. produkcja ta nie wzrastała, o czym świadczą następujące wielkości:

	1979 r.	1980 r.	1981 r.	1982 r.
— plony 4 zbóż	20,2 q/ha	24,8 q/ha	22 g/ha	24,5 q/ha
— plony ziemniaków	169 q/ha	133 q/ha	143 q/ha	109 q/ha
— plony buraków	242 q/ha	242 q/ha	286 q/ha	223 q/ha

Wskutek niskich plonów i zmniejszonych zasiewów (ubytek areалу ziemi, przeznaczono ją na cele nierolnicze) oraz skierowania znacznych ilości zbóż na cele paszowe, skup zboża, a zwłaszcza ziemniaków drastycznie zmniejszył się, o czym świadczy poniższe zestawienie:

	1979 r.	1980 r.	1981 r.	1982 r.
— zboża	54 tys. t	65 tys. t	34 tys. t	64,5 tys. t
— ziemniaki jadalne	54 tys. t	34 tys. t	32 tys. t	23,0 tys. t
— buraki	114 tys. t	132 tys. t	137 tys. t	110,0 tys. t

Dostawy nawozów mineralnych były w latach 1980 i 1981 systematycznie mniejsze, a w 1982 r. wzrosły do roku poprzedniego, ale nie osiągnęły poziomu z 1979 r. W związku z tym zużycie nawozów na 1 ha użytków zmniejszył się o ok. 10%. W produkcji zwierzęcej jako skutek załamania produkcji roślinnej i zmniejszenia importu pasz spadło pogłowie trzody z 473 tys. szt. w 1979 r. do 392 tys. szt. w 1982 r., a bydła analogicznie z 270 tys. szt. do 217 tys. szt., w tym krów o 3 tys. szt. W związku z tym skup produktów zwierzęcych był znacznie niższy od stanu pogłowia. Na przestrzeni omawianych 3 ostatnich lat skup mięsa w obrocie uspołecznionym był niższy o 20 tys. ton, a mleka o 10 mln litrów.

W rezultacie niekorzystnej sytuacji produkcyjnej w rolnictwie wystąpiły zjawiska niepełnego zagospodarowania użytków rolnych (stan gruntów PFZ na koniec 1982 r. 33 tys. ha) oraz niewykorzystania stanowisk hodowlanych zwłaszcza w przemysłowych fermach tuczu trzody, bydła i drobiu. Zaniechano też dalszego inwestowania w budownictwie inwentarskim.

Prowadzono intensywną rozbudowę melioracji i wodociągów wiejskich, co powinno przyczynić się do podniesienia produkcji w następnych latach.

c) Leśnictwo

Podstawowe zabiegi hodowlane w lasach państwowych nie zostały wykonane na zamierzonym poziomie. Nie wykonano też w pełni zalesień, oczyszczeń i trzebieży. Wielkości zaplanowane w tym zakresie na rok 1982 były niższe od wykonanych w roku wyjściowym. Zmniejszyło się również pozyskanie drewna.

Rok 1982 charakteryzował się w porównaniu z 1979 r. zmniejszeniem:
— pozyskania drewna ogółem o 20 tys. m³

w tym:

— surowca tartaczego o 62 tys. m³

— surowca kopalnianego o 8 tys. m³

Wydatnie wzrosło pozyskanie surowca papierniczego.

Przekroczono pozyskanie drewna opałowego. Zmniejszyła się też w porównaniu z uzyskaną w latach poprzednich wydajność sadzonek z powierzchni szkółki. Wskaźnik udatności upraw jest nadal niższy od średniej krajowej i uległ pogorszeniu.

Nadal nie zmniejszono zagrożenia dla upraw rolniczych ze strony zwierzyny leśnej. Stan dzików przekracza 2,5-krotnie pojemność łowisk. Szkody wyrządzone przez zwierzynę łowną były jednak znacznie niższe od spowodowanych w roku 1980.

Gospodarka na użytkach rolnych w lasach jest prowadzona ekstenywnie, a osiągnęte wyniki, szczególnie niskie, znacznie odbiegają od planowanych.

Następowała dalsza mechanizacja pracy w lesie; wskaźniki mechanizacji ukształtowały się następująco: w operacji pozyskania drewna — 93,1%, w operacji korowania drewna — 18,6%, w operacji uprawy gleby pod zalesienia — 93,0%. Dostawy drewna na zaopatrzenie rynku systematycznie i wysoko wzrastały.

d) Budownictwo

W działalności produkcyjnej budownictwa wystąpiły ostre zjawiska regresu. Produkcja podstawowa na przestrzeni 3 lat zmniejszyła się o ponad 20%, co doprowadziło do pogorszenia relacji wyników ekonomicznych. Dotyczy to wszystkich przedsiębiorstw budowlanych, zarówno ogólnych, specjalistycznych, jak i budownictwa przemysłowego. Załamanie produkcji budowlanej, co też należy wiązać ze spadkiem produkcji przemysłowej (a więc pogorszeniem zaopatrzenia w podstawowe materiały budowlane i instalacyjne), odbiło się negatywnie na innych dziedzinach gospodarki województwa. Zmniejszyła się wyraźnie wydajność pracy w budownictwie, a płace wzrosły nieproporcjonalnie wysoko do innych działów gospodarki. Nastąpiło całkowite zerwanie zależności między wzrostem średnich płac a wydajnością pracy, co świadczy też o braku motywacyjnej funkcji płacy w budownictwie.

e) Transport i łączność

Ilość taboru uległa zmniejszeniu, a stan pojazdów samochodowych i taboru kolejowego pogorszył się. Przedsiębiorstwa transportu samo-

chodowego w roku 1979 przewiozły 13 mln ton ładunków, a w każdym kolejnym roku przewoziły mniej i dopiero w 1982 r. osiągnęły poziom przewozów 14,7 mln ton. Faktem też jest, że w poszczególnych latach malały potrzeby przewozowe. Brak paliw, części zamiennych, ogumienia i akumulatorów był podstawową przyczyną nieosiągnięcia pożądanego współczynnika gotowości technicznej pojazdów i sprzętu.

Kolej przewoziła również znacznie mniej ładunków (o ok. 1 mln ton), ale podstawowe potrzeby przewozowe zostały zaspokojone. Pasażerów natomiast kolej i PKS przewoziły znacznie więcej (z roku na rok), choć warunki podróżowania uległy pogorszeniu, a szereg połączeń komunikacyjnych zawieszono.

5. DZIAŁALNOŚĆ INWESTYCYJNA

W końcu lat 70-tych systematycznie ograniczono zakres wartościowy i ilościowy inwestycji, a w latach 1978—1980 inwestowanie zahamowano. Część inwestycji wstrzymano, a szeregu planowych nie rozpoczęto. W ostatnich latach ożywionego inwestowania wydatkowano rocznie na inwestycje w województwie 13 tys. zł w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Struktura inwestowania wskazuje na zdecydowaną przewagę przemysłu — 35% nakładów, na rolnictwo 26%, na gospodarkę komunalną i mieszkaniową tylko 14% nakładów, natomiast na transport i łączność 10%. Bardzo niski udział stanowiły wydatki inwestycyjne na urządzenia socjalne, bo zaledwie 4,5%.

Jeszcze w roku 1979 na inwestycje w województwie wydatkowano 8 mld zł, ale już w 1981 r. tylko 6,3 mld zł, a w 1982 r. 46% poziomu 1979 r., co było rezultatem ograniczonych możliwości budżetu państwa i pogarszającej się sytuacji finansowej przedsiębiorstw, dlatego też niekorzystnie wzrosło zaangażowanie inwestycyjne (wartość inwestycji rozpoczętych, na których ukończenie potrzeba wydatkować 14 mld zł) i zamrożenie nakładów (9,5 mld zł zainwestowano w obiekty mieszkaniowe).

Przez cały okres poziom produkcji budowlano-montażowej ukierunkowanej na realizację inwestycji nie nadążał za programem inwestycyjnym. W rezultacie musiało się okazać, że skala inwestowania jest nadmierna.

W roku 1981 wstrzymano szereg inwestycji, a w roku 1982 dokonano ich formalnej segregacji, wydzielając grupy inwestycji zaniechanych, czasowo wstrzymanych i realizowanych mimo warunków kryzysowych. Praktycznie jednak opóźnienia i wstrzymania objęły wszystkie niemal inwestycje realizowane w województwie łącznie z budownictwem mieszkaniowym. Zastój produkcyjny w przedsiębiorstwach budowlanych, zwłaszcza w 1981 i 1982 roku, odbił się ujemnie na realizacji wszystkich inwestycji.

W rezultacie tych zjawisk zatrzymano niemal wszystkie inwestycje produkcyjne, a do zaniechanych zaliczono Fabrykę Domów w Kisielinie, Centrum Usługowo-Administracyjne w Zielonej Górze, Palmiarnię w Zielonej Górze, fermy hodowlane w Kruszynie, Chobienicach i Koninie Żag., przesyponnię cementu w Cigacicach. W większości są to obiekty wymagające spisania w ciężar strat, choć podejmowane są próby ich zagospodarowania lub sprzedaży maszyn, urządzeń i elementów budowlanych. Pozostałe kontynuowane inwestycje są rażąco powoli realizowane. Średnio cykle budowy zostały wydłużone dwukrotnie, a nawet trzykrotnie. Przykładowo Fabryka Płyt Wiórowych w Żarach realizowana jest już 8 lat, mleczarnia w Wolsztynie 5 lat, węzeł PKP w Czerwieńsku 6 lat itp. Aktualne możliwości finansowe inwestorów oraz możliwości produkcyjne przedsiębiorstw budowlanych wymagają co najmniej 3-letniego okresu kierowania wszystkimi środkami na inwestycje kontynuowane. Wpłyne to na spiętrzenie zaległości w rozwiązywaniu potrzeb inwestycyjnych, zwłaszcza w działach usługowych i socjalnych.

6. PODSUMOWANIE

W okresie rozległego i powszechnego kryzysu gospodarczego i politycznego sytuacja gospodarcza i społeczna województwa stała się wyjątkowo skomplikowana i trudna. Szerokie powiązania gospodarki, a zwłaszcza przemysłowa kooperacja bierna i niekompleksowa w stosunku do potrzeb lokalnych produkcja towarów rynkowych, spowodowały, że przemysł województwa drastycznie przeżywa trudności zaopatrzeniowe, a rynek lokalny odczuł głęboki deficyt towarów niezbędnych do zaopatrzenia ludności. Mimo że nastroje społeczne w województwie w zasadzie sprzyjały twórczej pracy, to skutki zakłóceń ogólnokrajowych odbiły się negatywnie na wynikach gospodarczej działalności w województwie. We wszystkich dziedzinach gospodarki i życia społecznego nastąpił więc regres o różnej skali. Poziom produkcji przemysłowej w roku 1982 należy szacować na poziomie roku 1979, produkcji rolnej na poziomie 1978, a hodowli — 1975 r., produkcji budowlanej na poziomie 1977 r., eksportu wyrobów na poziomie 1975 r., a inwestycji na poziomie 1977 r., w tym budownictwa mieszkaniowego — 1978 r. W tym czasie jednak liczba ludności osiągnęła poziom 620 tysięcy mieszkańców, a jej dochody wzrosły wydatnie.

Skutki kryzysu są trudno wymierne zarówno w obszarze efektów gospodarczych, jak i społecznych; są one niewątpliwie rozległe i głębokie. Specyfika gospodarki województwa w warunkach kryzysowych polega na opóźnionym skutkowaniu załamania gospodarczego. Świadczy o tym

porównanie niektórych wskaźników (w roku 1982) wskazujących na to, że wprawdzie kryzys w Zielonogórskim zaczął się później, ale też zahamowanie zjawisk niekorzystnych przebiega wolniej.

Symptomy przełamania recesji, zwłaszcza w produkcji przemysłowej, pojawiły się w końcu 1982 r. Nawet przyjmując optymistycznie, że rok 1982 jest ostatnim rokiem załamania kryzysowego, to w wielu dziedzinach brak jest gwarancji, że założony na rok 1983 ostrożny trend rozwoju zostanie osiągnięty. Liczyć się więc należy z tym, że potrzeba będzie czasu, w niektórych dziedzinach wielu lat żmudnej pracy, by przywrócić poziom gospodarki, a zwłaszcza poziom życia ludności z połowy lat 70-tych. Czynnikiem, który powinien zadecydować o rozwoju gospodarki, może być szeroko rozumiana reforma gospodarcza aktualnie dopiero wdrażana.

Tabela syntetyczna

Treść	Jednostka miary	1979 r.	1980 r.	1981 r.	1982 r.	<u>1982 r.</u> <u>1979 r.</u> w proc.
1	2	3	4	5	6	7
Liczba ludności	tys. osób	603,3	609,2	615,2	622,9	103,2
Przyrost naturalny	promil	14,5	13,2	13,0	13,8	—
Saldo migracji ludności	tys. osób	-2,4	-2,1	-1,8	-1,4	—
Liczba zawartych małżeństw	tys.	5,7	5,2	5,4	5,7	100,0
Liczba zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej	tys. osób	225,6	224,6	220,8	213,3	94,5
w tym:						
w przemyśle	tys. osób	86,6	85,5	81,6	77,2	89,1
w rolnictwie	tys. osób	28,9	28,4	27,6	25,3	87,5
w budownictwie	tys. osób	15,3	14,8	15,1	14,0	91,5
Zatrudnienie w rzemiośle	tys. osób	3,2	3,6	3,8	4,1	129,3
Liczba emerytów i rencistów						
Suma dochodów ludności	mld zł	25,3	28,0	35,7	57,0	225,5
w tym:						
płace	mld zł	13,7	15,3	19,4	27,2	197,7
świadczenia społeczne	mld zł	2,9	3,3	4,6	11,6	400,7
Suma wydatków w budownictwie	mld zł	24,3	26,8	31,8	52,7	216,6
w tym:						
na zakup towarów	mld zł	19,0	21,1	25,3	43,7	230,1
Stan oszczędności ludności w kasach	mld zł	7,5	8,2	10,9	13,6	181,6
Dostawy niektórych towarów na rynek województwa						
w tym:						
obuwie	para, tys.	1139,0	1329,0	1128,0	1039,0	0,91
pralki i wirówki	szt.	12422	11197	11059	10147	0,82

1	2	3	4	5	6	7
w tym automatyczne	szt.	4326	5063	5226	4568	0,94
chłodziarki i zamrażarki	szt.	13979	17439	21522	13072	0,93
maszyny do szycia	szt.	4119	3494	3074	3439	0,83
odbiorniki radiowe	szt.	31745	35253	35092	217851	0,88
masło	tona	4377	4404	4447	3889	0,89
pieczywo	tona	64417	65714	71556	75467	117,1
mięso i przetwory	tona	29979	28465	24062	23978	0,83
mąka żytnia	tona		15135	15148	12474	0,83
mąka pszenna	tona		42049	45871	47163	
drób i przetwory	tona	4104	4265	5010	1736	0,42
ryby i przetwory	tona	5194	5287	4134	2923	0,56
jaja	tys. sztuk	26162	29253	36175	37735	144,2
Wartość usług dla ludności	mld zł	3,4	3,6	4,1	6,8	200,0
w tym rzemiosło	mld zł	0,6	0,6	0,8	1,6	227,3
Liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców	statystyczna osoba					
		12,9	12,9	12,8	13,1	
Liczba łóżek szpitalnych na 10 tys. ludności		57,2	59,1	61,7	61,0	
Liczba porad lekarskich	tys.	4170	4185	3893	3945	94,6
Liczba dzieci i młodzieży w wieku 17—20 lat	tys. osób	71,8	73,9	76,1	79,0	110,0
Liczba nauczycieli w szkołach	osoby	7302	7406	8010	8681	118,9
Liczba studentów ogółem	w tys. osób	5,9	5,6	5,5	4,7	79,7
Liczba dzieci na 1 izbę lekcyjną	statystyczne dziecko					
		28,9	28,4	28,4	28,1	
Liczba dzieci w przedszkolach						
w stosunku do ogółu dzieci w wieku 3—6 lat	procent	52,4	53,8	54,0	55,9	
Liczba kin	sztuk	58	58	56	53	91,4
Liczba domów kultury	sztuk	25	25	25	25	100,0
Liczba woluminów książek	tys.	1735	1777	1888	1995	115,0
Liczba wypożyczeń książek	tys.	2180	2176	1963	2135	97,9
Liczba mieszkań oddanych do użytku	sztuk	3894	2774	2432	2915	74,8

1	2	3	4	5	6	7
Sytuacja mieszkaniowa:						
— liczba osób na 1 izbę mieszkalną	osoba/izbę	1,04	1,03	1,03	1,02	
— liczba gospodarstw domowych na 1 mieszkanie	gospodarstwo/ /mieszkanie	116,7	115,8	115,4	115,0	
Wyposażenie mieszkań:						
— wodociągi	procent	74,7	75,1	76,2	76,6	
— kanalizacja	procent	51,2	52,0	54,3	54,9	
— centralne ogrzewanie	procent	38,7	40,3	41,4	41,9	
Ilość odprowadzanych ścieków	mln m ³	39,5	41,3	40,8	41,1	104,0
Ilość oczyszczonych ścieków komunalnych	mln m ³	22,7	22,1	22,4	22,7	100,0
Wartość sprzedanej produkcji przemysłowej (w cenach porównywalnych)	mld zł	145,4	147,6	130,4	124,7	85,4
w tym wartość dostaw na rynek	mld zł	57,6	60,2	52,2		—
Areal użytków rolnych	tys. ha	358,8	358,0	357,9	357,2	
Plony 4 zbóż	q/ha	20,2	24,8	22,0	24,3	120,3
Plony ziemniaków	q/ha	169,0	133,0	144,0	109,0	64,5
Plony buraków	q/ha	242,0	242,0	289,0	225,0	93,0
Pogłowie bydła	tys. szt.	270,2	260,5	233,7	217,1	80,3
Pogłowie trzody chlewnej	tys. szt.	473,0	459,5	417,6	392,5	83,0
Pozyskanie drewna ogółem	tys. m ³	832,0	836,4	810,7	853,1	102,5
Areal lasów	tys. ha	424,0	425,3	425,2	425,4	100,3
Przewozy ładunków	tona	16,3	16,3	12,0	10,2	62,8

Źródło: Roczniki statystyczne GUS z lat 1979—1982 i roczniki statystyczne WUS z lat 1979—1982.